

Sharuān and Darband in the 10th-11th Centuries, Cambridge 1958, s. 25, 57; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 6, 113, 116, 170; A. Alizade, *Sotsialno-ekonomičeskaya i političeskaya istoria Azerbaycana v XIII-XIV verat*, Bakü 1956, s. 98, 99, 102, 103, 106, 107, 108, 111, 112; Z. Buniatov, *Azerbaycan v VII-IX vekax*, Bakü 1965, s. 110-111, 133, 162, 163, 179, 204; a.mlf., *Gosudarstvo atabekov Azerbaycana*, Bakü 1978, s. 23, 33, 34, 37, 111, 126, 133, 179, 189-192, 204; M. Fahrettin Kirzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976, bk. İndeks; W. Velihanlı, *IX-XII. Asır Arap Coğrafyaşun es-Seyyahları Azerbaycan Hakkında*, Bakü 1977, s. 89, 91; M. Şerifli, *IX. Asrın İkinci Yarısı-XI. Asırlarda Azerbaycan Feodal Devletleri*, Bakü 1978, s. 192-193, 212, 216, 219, 220, 225, 228, 305, 306; O. Efendiyev, *Azerbaycan Skoye Gosudarstvo Seferidov v XVI veke*, Bakü 1981, s. 138, 156, 157, 197, 199, 271; Faruk Sümer, *Kara Koyunlular*, Ankara 1984, s. 26, 27, 118; Abdülkerim Özyaydin, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara 1990, s. 11-13, 28, 32, 144; a.mlf., "Arrān, Dīā, III, 394-395; Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri (1687-1908)", Ankara 1992, s. 66-92; Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri, Karabağ-Susa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy, I, (1578-1914), Ankara 1992, s. 50, 52, 57, 64, 67, 142, 143, 147, 149, 150, 152, 154, 179, 180, 190, 191, 239, 240, 243; Hüsamettin Mehmedov, "Osmanlı Dönemi Gence-Karabağ Eyaletinde Vakıflar", *Otam*, sy. 4, Ankara 1993, s. 635-644; Mirza Bala, "Gence", *İA*, IV, 762-766; W. Barthold — [J. A. Boyle], "Gandja", *El²* (İng.), II, 975-976; "Kivovabad", *Azerbaycan Sovyet Ensiklopedisi*, Bakü 1981, V, 396-400.

OKTAY EFENDİZADE

GENCİNE-İ RÂZ

(گنجینه راز)

Taşlıcalı Yahyâ'nın

(ö. 990/1582)

dinî-ahlâkî konulara dair mesnevisi.

Yazılış tarihi bakımından şairin hamsesinin ilk mesnevisini teşkil eden eserde, Nizâmî-i Gencevî'nin *Maḥzenü'l-esrâr*'ına nazîre olan Molla Câmî'nin *Şubḥatü'l-ebâr*'ı örnek alınmıştır. Telif tarihi, sonundaki "hâmûş" kelimesinin ebced hesabıyla gösterdiği 947 (1540-41) yılıdır. Türk edebiyatında *Şubḥatü'l-ebâr*'ın ilk nazîresi olan ve "feilâtün feilâtün feilün" kalıbıyla yazılan *Gencîne-i Râz*, 3050 beyit kadardır. Müellif eserinin sonunda mesneviyi bir ayda tamamladığını bildirir.

Besmele manzumesi, tevhid, na't ve mi'râciyyenin ardından Kanûnî Sultan Süleyman ve onun devrinde uzun zaman Anadolu kazaskerliği yapmış olan Abdülkadir Hamîdî Çelebi için yazılmış methiyeden sonra şair "sebeb-i te'lîf" kısmında eserini Hz. Peygamber'i rüyasında görmesi üzerine yazdığını, İran'ın hamse sahibi şairleri ve Ali Şîr Nevâî gibi kendisinin de bir hamse meydana getirmek istediğini ifade eder. Eser Kanûnî Sultan Süleyman'a ithaf edilmiştir.

Câmî'nin *Şubḥatü'l-ebâr*'ı gibi, her birinin sonunda bir hikâyenin yer aldığı "makâle" adı verilmiş kırk bölümden meydana gelen *Gencîne-i Râz*'da sırasıyla şu konular işlenmiştir: Namaz, zi-

kir, dünya hayatını iyi değerlendirme, riya ve kibirden sakınma, tevazuun önemi, ilmin ve âlimin değeri, bilgi ve hünerle gururlanmama, insanın diğer varlıklara üstünlüğü, tembelliğin kötülüğü, uzletin faydası, rızkın Allah'tan olduğu, kanaatin önemi, sabrın değeri, fakrın üstünlüğü, edep ve hayâ sahibi kişilerin saygınlığı, gönül kırmanın kötülüğü, dünyaya gönül verenlerin hali, mal mülk sahibi olmanın mutluluk vermeyeceği, yiğit kişilerin halleri, kötü kişilerden sakınmak gerektiği, takvâ sahibi olma, adaletin erdemi ve zulmün kötülüğü, zalimin dünyada ve âhirette itibar görmediği, şehidlerin halleri, Peygamber soyundan olmadığı halde öyle geçinenlerin durumu, Râfîzîliğin dinsizlik olduğu, doğru kimselerin iki cihanda aziz oldukları, rüşvetin kötülüğü, ihtiyaçtan fazla çok mal biriktirenlerin acınacak halleri, cömertliğin fazileti, sarhoşluğun kötülüğü, mecazi aşkın özellikleri, konuşmanın yeri ve zamanı, gerçek söz ustaları ile kazanç için şiir yazarlar arasındaki fark, Kâbe hakkında ve hacın sevabı, bağışlamanın erdemi, ölümün kaçınılmazlığı, kâfirlerin cehennemlik oldukları, müminlerin cennete girecekleri. Bu konuların her birini birer küçük hikâyeye takip eder. Bunlar arasında şairin kendi devriyle ilgili parçalar da bulunmaktadır.

Yahyâ Bey, hamsesinin diğer mesnevilerinde olduğu gibi *Gencîne-i Râz*'ın da hâtimesinde eserinin tercüme değil, ilâhî bir ilhamla kaleme alındığını belirtir. Müstensihlere yanlılık yapmamaları hususunda öğütler verip kötü niyetle yaklaşacak olanlara bedduada bulunur.

Önemli bir mesnevi olan *Gencîne-i Râz*, bugüne kadar yayımlanmamış ve üzerinde ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Eserin yalnız İstanbul kütüphanelerinde otuz yedi nüshasının bulunması beğenilen ve okunan bir mesnevi olduğunu göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Taşlıcalı Yahyâ, *Gencîne-i Râz*, Türk Dil Kurumu Ktp., nr. A. 20, 38, 233, 285, 368; a.e., *İÜ Ktp.*, TY, nr. 6384; a.e., Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 986; Nizâmî-i Gencevî, *Maḥzenü'l-esrâr*, Tahran 1351 hş.; Câmî, *Şubḥatü'l-ebâr*, Tahran, ts.; Nail Tuman, *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*, İstanbul 1961, s. 44-57; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 124-125; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 356-357; Banarlı, *RTET*, I, 600; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 77, 84, 108; Mehmed Çavuşoğlu, "Yahyâ Bey", *İA*, XIV, 346; "Gencîne-i Râz", *TDEA*, III, 319-320.

İSMAİL ÜNVER

Besmele manzumesiyle başlayan *Gencîne-i Râz*'ın ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâth, nr. 4059)